

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СПРОЩЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ СНД

ВЛАСОВА Ганна Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії прокуратури України
УДК 343.1

В статті аналізуються окремі форми спрощеного кримінального судочинства в європейських країнах, а саме: угоди про визнання вини, угоди про примирення сторін та виконання по кримінальній справі. Визначено актуальність впровадження таких форм в кримінальне законодавство України

Ключові слова: спрощення кримінального судочинства, прискорене провадження, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний.

Правові системи країн СНД на даний момент, безумовно мають свої особливості, але схожим для наших держав є спільне правове минуле, а отже, стартовий процес становлення в якості незалежних держав також був єдиним. Нас об'єднують також і однакові проблеми у сфері кримінальної юстиції: зростання злочинності, підвищення ролі правозахисних основ у галузі кримінальної юстиції, гарантії захисту потерпілих від правопорушень, громіздкість і необґрунтована тривалість термінів судочинства, наявність судових помилок і ін. Цим пояснюється той факт, що всі без винятку країни співдружності включилися в процес гармонізації та уніфікації кожного національного законодавства і практики його застосування, зокрема, застосування спрощених форм судочинства [1, с. 39].

Ще в період підготовки нового кримінально – процесуального кодексу, що тривав близько 10 років, на сторінках юридичних видань та періодичній пресі розгорнулася

полеміка між прихильниками і супротивниками застосування спрощених форм судочинства. Фактично, суть спору зводилася до питання про необхідність обов'язкового встановлення істини при провадженні у кримінальній справі. Питання не просте і у своїх міркуваннях автори виходили далеко за рамки дослідження кримінально-процесуальних проблем, обговорюючи філософські питання в межах правової науки. При цьому слід зауважити, що тенденція всіх досліджень була така, що рух пострадянського суспільства не міг не залишити свій відбиток. У 90-х роках панувала усталена точка зору про те, що законодавчий процес повинен був розглядатися крізь призму захисту суспільства від злочинних проявів [2, с. 5].

У кінці 90-х років ХХ століття і початку ХХІ століття під впливом світової спільноти стали застосовуватися і реалізовуватися в законах норми, які ставлять за мету захист прав і інтересів учасників процедури та інших громадян, а головним завданням кримінального судочинства не є досягнення істини будь ціною. Перестали вважати суд органом боротьби зі злочинністю, а адвокатів, які сумлінно виконують свої обов'язки, ворогами правосуддя.

У цьому зв'язку потрібно відзначити і тенденції в обговоренні питань, пов'язаних з необхідністю спрощення правосуддя. На належному рівні критикували спрощені форми кримінального судочинства провідних європейських держав [5, с. 116]. При цьому в країні широко застосовувалися нор-

ми, що дозволяють припиняти кримінальні справи прокурорами, слідчими та дізнавачами. Деякі вчені і практики справедливо обурювалися порушеннями чинної Конституції, яка залишала право здійснювати правосуддя лише судом. У цьому зв'язку не можна не згадати про те, що чинне на той момент адміністративне законодавство взагалі було інквізиційним і громадянин не мав можливості протистояти налагодженій державній системі [2, с. 6].

При цьому, кримінальний процес більшості розвинених європейських держав реально забезпечував дотримання прав громадян при відсутності тривалої і громіздкої процедури за малозначні правопорушення. Порівняння європейського кримінального процесу з адміністративним законодавством Росії цілком доречно у зв'язку розміром і характером застосовуваного покарання за аналогічні правопорушення. Надалі і вчені, і практики стали погоджуватися з необхідністю допускати скорочення встановленого порядку кримінального судочинства, обмежуючи його різного роду умовами та рамками.

Варто зазначити, що міжнародні організації закріпили основні положення спрощеного судочинства у своїх актах. Так, Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 17 лютого 1996 року у Санкт – Петербурзі був прийнятий рекомендаційний законодавчий акт – Модельний Кримінально-процесуальний кодекс для держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, який закріпив основні положення щодо здійснення досудового і судового провадження у справі. Модельно-правові норми не мають прямої дії, проте вони широко й активно використовуються парламентами в їх законотворчій діяльності. Це дає державам змогу істотно економити матеріальні ресурси, застосовувати сучасну методологію в процесі правотворчості і підвищувати ефективність реформування національного законодавства, зокрема кримінального процесуального.

Даний акт також закріплює розгляд окремих справ у спрощеному порядку. Зокрема, глава 44 Кримінально-процесуального кодексу для держав – учасниць Спів-

дружності Незалежних Держав визначає особливості розслідування кримінальних проступків. Під кримінальним проступком розуміється заборонене кримінальним законом діяння, з приводу якого кримінальне переслідування може здійснюватися у приватному порядку[3].

Кримінальні проступки розслідуються слідчим, дізнавачем чи прокурором. Скарга може бути подана у письмовій та усній формі. Усна скарга заноситься до протоколу і підписується особою, яка подала скаргу, і особою, яка прийняла її: дізнавачем, слідчим, прокурором, а при подачі скарги безпосередньо до суду – суддею або секретарем судового засідання [3].

Дізнавач або орган дізнання, визнавши наявність приводу і підстави для порушення кримінальної справи, порушують кримінальну справу короткою резолюцією на основі прийнятої ними скарги.

Дізнавач, зробивши висновок, що в порушенні кримінальної справи має бути відмовлено або скарга підлягає направленню за підсудністю або підслідністю, негайно передає скаргу разом з наявними матеріалами органу дізнання для прийняття рішення. У цьому випадку дізнавач зобов'язаний вчинити невідкладні слідчі дії по закріпленню слідів кримінального проступку: огляд місця події, вилучення і огляд предметів, виявлених при огляді місця події. Також він зобов'язаний опитати очевидців [3].

Орган дізнання, крім рішення про порушення кримінальної справи, має право: 1) відмовити в порушенні кримінальної справи; 2) передати скаргу за підслідністю чи підсудністю.

Прокурор, визнавши, що за скаргою скарзі, яка надійшла до нього, у справах, підсудним мировому суду, необхідно провести попереднє розслідування, призначає його. Таке рішення прокурор може прийняти і за повідомленням слідчого, дізнавача, органу дізнання. У цьому випадку орган дізнання, дізнавач передають скаргу і всі наявні матеріали прокурору [3].

Мировий суддя, отримавши законну скаргу, оформляє порушення кримінальної справи короткою резолюцією.

Якщо слідчий, дізнавач, прокурор вва-

жає, що доказів по справі вистачає, вона передається мировому судді, а якщо необхідно здійснити додаткові дії – їх здійснює прокурор [3].

Особливістю розгляду справ про кримінальні проступки є те, що вони розглядаються мировим судом. У разі передачі справи мировому судді він перевіряє доказову базу та призначає справу до розгляду.

Варто зазначити, що перед безпосереднім судовим засіданням або по закінченню підготовчої частини мировий суддя вживає заходів до примирення сторін. Умови мирової угоди сторін викладаються в окремому документі або протоколі судового засідання.

Важливою складовою спрощеного розгляду справи також є те, що мировий суддя має право викласти і проголосити вирок безописово-мотивувальної частини. Така норма функціонує для того, щоб пришвидшити сам процес розгляду справи.

Отже, у кодексі закріплено положення щодо здійснення спрощених процедур у кримінальному провадженні. Україна частково впровадила ці норми, але, на нашу думку, слід також закріпити положення щодо окремих суддів, які розглядають справи про вчинення кримінальних проступків. Це дасть змогу: 1) розвантажити суддів, що розглядають справи про злочини; 2) забезпечити кращу кваліфікацію суддів, оскільки останні матимуть можливість покращувати свої вміння щодо вирішення саме справ про кримінальні проступки.

Прискорений порядок розгляду кримінальних справ на досудових стадіях з березня 2007 року передбачений у КПК Республіки Білорусь. Зокрема, глава 47 даного кодексу закріплює порядок здійснення спрощеного судочинства. За наявності ознак злочинів, які не становлять великої суспільної небезпеки, менш тяжких злочинів (за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років), попереднє розслідування кримінальних справ яких проводиться органами дізнання, якщо факт злочину очевидний, відома особа, підозрювана у вчиненні злочину і вона не заперечує своєї причетності до вчинення злочину, орган дізнання здійснює прискорене

провадження [6].

Порядок прискореного провадження визначається загальними правилами, але має певні особливості. При прискореному провадженні до порушення кримінальної справи орган дізнання отримує пояснення від особи, яка вчинила злочин, очевидців та інших осіб про обставини вчиненого злочину, вимагає довідку про наявність чи відсутність судимості у особи, яка вчинила злочин, характеризуючи дані про особу та інші матеріали, що мають значення для розгляду справи в судовому засіданні.

КПК Білорусі зазначає, що не пізніше п'яти діб після проголошення вироку у кримінальній справі, розглянутому судом у порядку прискореного провадження без участі державного обвинувача, копія вироку повинна бути вручена судом прокурору, який направив кримінальну справу до суду.

У свою чергу, у КПК Чеської Республіки, передбачено застосування спрощеного досудового провадження по кримінальних справах за злочини, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років. Варто зазначити, що у Чехії існує державна організація – Служба апробації та медіації – підпорядкована Міністерству юстиції. Ця служба має свою виконавчу вертикаль, завдяки чому її послуги доступні в усіх регіонах країни. Медіацією можуть займатися ті, хто мають спеціальну підготовку в галузі права чи соціальних наук та пройшли спеціальний тренінг [2, с. 9].

В Естонії прискорене провадження застосовується по злочинах третього ступеня (нетяжких), якщо протягом десяти днів з моменту повідомлення про злочин, а у разі призначення експертизи -впродовж одного місяця, можливе з'ясування обставин вчинення злочину [8]. Таким чином, зрозуміло, що чинним КПК Естонії передбачено продовження строку прискореного провадження у випадку призначення експертизи. Прискорене провадження не застосовується у справах приватного обвинувачення.

Особливістю кримінально-процесуального права Естонії є те, що поряд з прискореним провадженням існує і спрощене провадження. Воно має місце тоді, коли у кримінальній справі, порушеній по злочи-

ну другого або третього ступеня, відомі всі обставини, які стосуються предмета доказування, і обвинувачений визнав себе винуватим у пред'явленому йому обвинуваченні у повному обсязі[8].

Розгляд кримінальної справи в судовому засіданні має відбутися не пізніше десяти діб з моменту віддання обвинуваченого до суду.

КПК Республіки Молдова передбачає прискорене провадження по явних злочинах. Так, явним вважається злочин, розкритий у момент вчинення, або злочин, виконавець якого відразу після скоєння переслідуються потерпілим, очевидцями або іншими особами або захоплений неподалік від місця вчинення злочину зі зброєю, інструментами або іншими предметами, що дають можливість припускати, що він є учасником злочину. При цьому злочин може бути незначним, середньої тяжкості і тяжким [9].

Строк прискореного провадження, як, втім і строк звичайного розслідування, КПК Молдови не встановлений. Відповідно до ст. 259 КПК Молдови, кримінальне переслідування провадиться в розумний строк, що встановлюється прокурором. В ході провадження по явних злочинах органом кримінального переслідування складається протокол, у якому відзначаються встановлені обставини відносно вчиненого діяння, покази підозрюваного, якщо він погодився їх надати та покази інших опитаних осіб [9].

Слід звернути увагу на те, що за Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Молдова у спрощеному порядку розглядаються справи, в яких укладається угода про визнання вини. Це угода між державним обвинувачем або підсудним, який дав згоду признати свою провину в обмін на зменшення покарання. Цей документ складають у письмовій формі з обов'язковою участю адвоката у випадках, коли мова йде про не тяжкі злочини, злочини середньої тяжкості і тяжкі, якщо за вчинення діяння передбачено покарання до 15 років позбавлення волі. Серед умов укладення угоди можна виділити наявність бажання обвинуваченого або підсудного співпрацювати з правоохоронними органами, його відношення до вчине-

ного злочину, характер і тяжкість обвинувачення, щиросердне каяття і бажання взяти на себе відповідальність за вчинене діяння. Важливо те, що, закон забороняє суду брати участь у переговорах про визнання вини. Обов'язок суду – встановити добровільність укладання угоди, дотримання законодавчих вимог і наявність достатніх доказів, що підтверджують вину. Залежно від цих критеріїв суд приймає або відхиляє угоду про визнання вини. У Молдові з моменту введення цього інституту в КПК, у загальній складності, укладенням таких угод завершилось трохи більше 600 кримінальних справ, що складає 10% від загального числа розглянутих у цей період кримінальних справ.

КПК Республіки Казахстан був доповнений главою 23-1 «Спрощене досудове провадження». Спрощення процедури полягає в тому, що в новій процесуальній формі практично відсутнє розмежування досудового провадження на стадію порушення кримінальної справи і досудового розслідування – матеріали мають бути передані прокурору протягом 10 діб з моменту реєстрації заяви або повідомлення про вчинений злочин. Продовження даного строку кримінально-процесуальним законодавством Республіки Казахстан не передбачено[10].

Спрощене провадження завершується складанням протоколу, де зазначаються: місце, час його складання; ким складений протокол; дані про особу, що вчинила злочин; обставини вчинення злочину; докази, що підтверджують винуватість особи; кваліфікація злочину за Кримінальним кодексом Республіки Казахстан (стаття, частина, пункт); визнання особою своїй провини і згода з характером і розміром заподіяної злочином шкоди. До протоколу залучаються усі матеріали, а також список осіб, що підлягають виклику в суд [10].

У КПК Республіки Узбекистан закріплено, що суддя у справах про злочини невеликої або середньої тяжкості на основі заявленого клопотання підозрюваним, обвинуваченим (підсудним) або їх захисниками при відсутності заперечень з боку потерпілого, а також за згодою прокурора, має право підтвердити між ними угоду про визнання вини. Передбачена також багато-

ступенева система контрольного механізму прокурора, вищестоящего прокурора і судової інстанції[4, с. 35].

У КПК Вірменії прискорене провадження застосовується виключно на судовій стадії, у той час як даний інститут своїм корінням сягає до досудової стадії. Існуюча світова практика щодо застосування прискореного порядку розгляду справ свідчить про те, що саме на попередньому розслідуванні сторони досягають взаємної згоди по суті справи.

Безумовно, такий підхід вимагає застосування додаткових механізмів процесуальних гарантій прав особистості, уникнення порушень принципу законності, оскільки будь-яке спрощення кримінального судочинства веде до звуження процесуальних гарантій прав сторін. Крім того, слід також передбачити в законодавстві, що визнання обвинуваченими своєї провини не має звільняти слідчі органи від повного встановлення обставин справи від уникнення засудження невинуватого.

Прискорений порядок розгляду кримінальних справ судом в КПК Вірменії базується на конституційних принципах правосуддя, згідно з якими особа не може бути засуджена лише на основі визнання вини. Тому досягнення відповідного співвідношення в кримінальному процесі Вірменії може бути допущено тільки на стадії судового розгляду і лише на підставі обвинувального висновку. Тим не менше, норми - гл. 40 і 45/1 КПК Вірменії визначають: стимул для обвинуваченого висловити згоду з обвинувальним висновком (його покарання в цьому випадку не буде перевищувати 2/3 максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого за вчинення злочину); категорії справ, за якими можливе застосування погоджувальних процедур (справи, передбачають в якості покарання не більше 10 років позбавлення волі); послідовний механізм погоджувальних процедур.

Чинний кримінально-процесуальний кодекс Вірменії у частині прискореного порядку розгляду справ судом включає в себе елементи, притаманні як американській системі правосуддя (угоди про визнання вини),

так і континентально-європейській системі («прикази » у кримінальних справах невеликої та середньої тяжкості). Причина такого змішування, можливо, складається у спробі законодавця перейняти весь наявний позитивний досвід закордонного законодавства. Але, незважаючи на це, положення про прискорене провадження, закріплені в гол. 40 і 45/1 відповідно КПК Вірменії, викликають багато запитань як у теорії, так і на практиці. Питання про те, яким повинен бути «спрощений» порядок судочинства в кримінальному процесі, широко обговорювалося в російській науковій літературі останніх років [1, с. 39].

Підкреслюємо, що у КПК Вірменії не вирішено питання щодо переговорів між обвинуваченим, його захисником і обвинувачем[1, с. 40].

КПК Азербайджанської Республіки передбачає досудове провадження у вигляді:

1) двох послідовних стадій: стадії порушення кримінальної справи і наступної за нею – стадії попереднього слідства;

2) однієї стадії – спрощеного досудового провадження у формі дізнання, якій не передують стадія порушення кримінальної справи[1, с. 41].

Крім того, і тоді, коли попереднє розслідування здійснюється у формі попереднього слідства, стадія порушення кримінальної справи не є обов'язковою для всіх випадків.

Досудове провадження (дізнання), як одна із самостійних форм попереднього розслідування, здійснюється без порушення кримінальної справи. У цих випадках кримінальна справа не порушується, а відкривається спрощене досудове провадження по кримінальному переслідуванню.

Таким чином, поведений аналіз практики спрощеного досудового провадження зарубіжних країн показує, що йому властиві єдині риси, до яких можна віднести: простоту фіксації фактичних даних, оперативність, відсутність громіздких за своєю процедурою слідчих і судових дій, протокольний характер завершення провадження.

Отже, можемо констатувати, що спрощене досудове провадження – це об'єктивно необхідна кримінально-процесуальна форма провадження за певною категорією справ,

АНОТАЦІЯ

В статті аналізуються окремі форми спрощеного кримінального судочинства в європейських країнах, а саме укладання угоди про визнання вини, угоди про примирення сторін та провадження по кримінальних проступках. Визначено актуальність впровадження таких форм у кримінальне законодавство України

SUMMARY

This article examines some forms of simplified criminal justice in European countries, such as agreement the plea and conciliation proceeding in criminal misconduct. The relevance introduction of such forms in the criminal legislation of Ukraine is defined

яка суттєво змінена за рахунок ліквідації непотрібних формальностей та зміни форм процесуальних гарантій, що здійснюється швидше і з меншими витратами в порівнянні із звичайним досудовим провадженням.

Література

1. Курдова А.В. Практика применения скореного порядка рассмотрения уголовных дел в УПК РА (сравнительно-правовой анализ с законодательствами ряда европейских стран СНГ, США) / А.В. Курдова // Вектор науки ТГУ. – № 4(7). – 2009. – С. 39-46

2. Мельниченко Б.Б. Зміни у кримінальному праві Польщі та Чехословаччини як наслідок політико-правових перетворень у центральній східній Європі наприкінці XX ст. / Б.Б. Мельниченко // Митна справа. – 2011. – №6(78) – С. 4-9

3. Модельный уголовный кодекс: рекомендательный законодательный акт для СНГ: принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ : постановление от 17.02.1996 г. № 7–5 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iaicis.ru/html/?id=22&pag=31&nid=1>

4. Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету //

Российская юстиция. – М.: Юрид. лит., 2001, № 5. – С. 35-37

5. Рекомендация N 6R (87) 18 Комитета министров Совета Европы «Относительно упрощения уголовного правосудия» от 17.09.87. // Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. М., 1998. С. 116 – 122.

6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. – № 295-З. – Электронный ресурс. – Режим доступа: www.levonevski.net

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Чехия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_rad

8. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.vl.ru/comments/show_article.php

9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. Закон Республики Молдова № 122-XV от 14.03.2003 г. С изменениями и дополнениями на 19 февраля 2007 г. // www.agentura.ru

10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13.12.1997 г. с изм. и доп. по состоянию на 29.01.13 г. – Электронный ресурс. – Режим доступа: www.online.zakon.kz